

Toekomstscenario's voor schoolsport

Niels Reijgersberg | Jo Lucassen | **Mulier** Instituut

Niek Pot | Ivo van Hilvoorde | Hogeschool Windesheim & VU Amsterdam

Het onderzoek

Dit is een verkorte versie van het rapport 'Toekomstscenario's voor schoolsport' in opdracht van de MBO Raad. In deze uitgave worden de belangrijkste bevindingen besproken van een onderzoek naar het schoolsportaanbod in Nederland. Het onderzoek was vooral gericht op schoolsportactiviteiten van landelijke aanbieders. Voorafgaand aan de bevindingen van het onderzoek worden kort de achtergrond, doelstelling en werkwijze van het onderzoek beschreven. Tot slot worden vier toekomstscenario's van schoolsport geïntroduceerd en wordt de wenselijkheid van een landelijke platform schoolsport uiteengezet.

Het volledige onderzoek is na te lezen in het rapport 'Toekomstscenario's voor schoolsport' (Mulier Instituut, 2012).

[klik hier voor het volledige rapport](#)

Achtergrond

School en sport zijn in Nederland lange tijd gescheiden werelden geweest. In de tweede helft van de vorige eeuw kreeg sport echter een steeds prominentere plek in het onderwijssysteem vanwege de vermoedde positieve effecten van een samenwerking tussen onderwijs en de sportwereld.

In het basis- en voortgezet onderwijs is bewegingsonderwijs een vast onderdeel van het lesprogramma. In de praktijk blijkt het aantal uur bewegingsonderwijs in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs vaak kleiner dan in de onderbouw. In het middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs is bewegingsonderwijs niet standaard opgenomen in het lesprogramma. Helaas is bij leerlingen ouder dan 14 jaar ook een grotere uitval in de reguliere sportdeelname te zien waardoor de lichamelijke activiteit van jongeren terugloopt. De sport(vereniging) cultuur, de tijdsinvestering, de locatie en kosten lijken voor jongeren in deze leeftijd als drempel te fungeren om aan sport deel te nemen (Elling, 2007; Késenne, 2011; Lucassen et al, 2010; Pot en Van Hilvoorde, 2011). Daarnaast blijkt ook een beperkte intrinsieke motivatie een belangrijke rol te spelen (Elling, 2011). Schoolsport heeft de potentie om drempels (tijd en afstand) weg te nemen. De context van de schoolomgeving kan mogelijk een brug vormen naar sportdeelname voor jongeren voor wie de reguliere sport- of verenigingscul-

tuur (nog) niet past. Juist onder jongeren is winst te boeken om de sportdeelname in Nederland naar 75% te krijgen. Onder meer in het Olympisch Plan (NOC*NSF, 2009) en recente beleidsnota's (VWS, 2011 en OCW, 2012) wordt de rol die het onderwijs kan spelen bij het behalen van die doelstellingen benadrukt.

Doelstelling en werkwijze

Het doel van deze studie was te onderzoeken hoe schoolsportactiviteiten tussen de verschillende onderwijssoorten en tussen het onderwijs en traditionele sportaanbieders (sportbonden en verenigingen) met elkaar samenhangen. Meer inzicht verkrijgen op welke wijze schoolsport in de toekomst kan worden georganiseerd, lag hieraan ten grondslag. Het was niet het doel om de effectiviteit van schoolsportactiviteiten te onderzoeken. Voor dit onderzoek zijn 34 typen schoolsportactiviteiten in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs geïnventariseerd. De schoolsportactiviteiten zijn op organisatie- en activiteitskenmerken geanalyseerd. Daarnaast zijn verschillende organisatoren en experts op het gebied van schoolsport geïnterviewd. Op basis van de bevindingen zijn vier toekomstscenario's voor schoolsport ontwikkeld.

Organisatiekenmerken

Organisatie

Schoolsportactiviteiten komen in alle onderwijsvormen in zekere mate voor. De wijze waarop het aanbod is vormgegeven verschilt echter sterk. Er is over het algemeen weinig afstemming tussen verschillende onderwijstypen en verschillende organisatoren van schoolsport, hoewel er hoger in de onderwijskolom meer landelijke aansturing en coördinatie van schoolsport is. Veel schoolsportactiviteiten zijn kwetsbaar, omdat ze voor de organisatie afhankelijk zijn van lokale omstandigheden. Het formaliseren van schoolsportactiviteiten in de onderwijsprogramma's kan de continuïteit beter waarborgen. Een goed overzicht van het (lokale) aanbod van schoolsportactiviteiten ontbreekt. Een dergelijk overzicht van schoolsportactiviteiten zou partijen eenvoudiger samen kunnen brengen.

Nederlands Kampioenschap MBO Zaalvoetbal

Het Nederlands Kampioenschap MBO Zaalvoetbal is een goed voorbeeld van hoe de afgelopen jaren verschillende lokale en regionale initiatieven zijn gebundeld (scenario 4) tot een sportactiviteit met een groot en breed deelnemersveld. In samenwerking met het Platform Bewegen en Sport mbo en de KNVB werden vijf regionale voorrondes georganiseerd. In 2012 deden er landelijk tijdens de vijf regionale voorrondes bijna honderd teams (jongens en meisjes) mee aan het Nederlands Kampioenschap MBO Zaalvoetbal.

Voorafgaand aan de regiofinales werden er soms ook lokale voorrondes georganiseerd om te bepalen welk team de onderwijsinstelling mag vertegenwoordigen. Een goed voorbeeld is het zaalvoetbal op het Friesland College. Daar deden dit jaar 36 jongens- en meisjesteams mee. Bovendien konden studenten op vrijwillige basis individuele trainingen volgen in aanloop naar de lokale en regionale voorrondes. Dit werd georganiseerd in samenwerking met de lokale zaalvoetbalvereniging. Deze uitwerking van zaalvoetbal laat zien dat eenmalige sporttoernooien toch een langdurig karakter kunnen krijgen door een voortraject op school. Bovendien werd op het Friesland College geprobeerd om de kwaliteiten van studenten van verschillende afdelingen te benutten. Dat kan zijn als spelleider (CIOS), maar er werden ook studenten ingezet voor bijvoorbeeld het maken van een videoverslag (Media, Games en ICT) of bij de catering (Middelbare Hotelschool). Dit laat zien hoe studenten in verschillende rollen bij een sportactiviteit betrokken kunnen zijn.

Middelen

Gemeenten leveren een belangrijke bijdrage aan de meeste schoolsportactiviteiten in het basis- en voortgezet onderwijs. Vooral in het hoger onderwijs wordt er vanuit de onderwijsinstelling zelf geïnvesteerd. Ook wordt in het hoger onderwijs voor de financiering van sportactiviteiten vaak gezocht naar partners. Met uitzondering van Mission Olympic en Special Heroes zijn er in het basis- en voortgezet onderwijs nog weinig schoolsportactiviteiten die structureel samenwerken met een commerciële partij.

Bij veel scholen bestaan reserves bij de samenwerking met commerciële organisaties. De schoolsportactiviteiten die ervaring hebben met commerciële partners zijn daarover wel enthousiast. Dergelijke samenwerkingsverbanden zorgen voor financiële impulsen. In sommige gevallen kan er gebruik gemaakt worden van de expertise op het gebied van marketing en communicatie van de partners.

Communicatie

Binnen het middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs is er een centrale organisatie die de communicatie over schoolsportactiviteiten naar alle betrokken partijen verzorgt. In het basis- en voortgezet onderwijs ontbreekt een dergelijke organisatie veelal, waardoor communicatie over mogelijkheden op het gebied van schoolsport versnipperd of soms helemaal niet op de juiste plek terechtkomt.

Begeleiding

In het basis- en voortgezet onderwijs is de begeleiding en organisatie meestal in handen van een docent bewegingsonderwijs. In het hoger onderwijs zijn de studenten zelf meer verantwoordelijk voor het initiatief en begeleiding van een sportactiviteit.

Schoolsport kan meer door studenten van (andere) opleidingen verzorgd worden, een concept dat veel deskundigen als succesvol beschouwen. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan mbo-studenten met een sportgerelateerde opleiding die de schoolsportactiviteiten van basisscholen helpen organiseren en begeleiden.

Bindingsvorm

Een bindingsvorm kan voor meer continuïteit in sportdeelname zorgen. In het hoger onderwijs zijn er veel sportactiviteiten die een vorm van binding hanteren (studentensportvereniging/sportkaart). De schoolsportverenigingen zijn in het primair onderwijs nog vrij uitzonderlijk, en bieden veelal het traditionele lidmaatschap van een sportvereniging.

Het aanbieden van gevarieerde vormen van lidmaatschap of vernieuwende vormen van binding, zou meer leerlingen duurzaam kunnen betrekken bij (school)sport.

Activiteitskenmerken

Type activiteit

De meeste landelijke schoolsportactiviteiten worden in competitievorm aangeboden en hebben maar één deelnameniveau. Deelnemers zijn dan vaak de intensieve en getalenteerde sporters.

Door de flexibiliteit en mogelijkheden voor deelname te vergroten zou participatie voor bredere doelgroepen aantrekkelijker kunnen worden. Een veelzijdiger aanbod, waarbij er op meerdere niveaus kan worden deelgenomen verdient daarom meer aandacht. Daarnaast zou er ook meer plaats moeten zijn voor evenementen gericht op plezier, beleving en het verbeteren van de eigen prestatie. Hierbij kan gedacht worden aan een flexibel aanbod in verschillende sporten en evenementen zoals free-running en survivalruns. Ook aansluiting bij bestaande (hardloop) evenementen wordt als kansrijk gezien.

Studentensportvereniging odysseus'91.

Odysseus '91 is met haar circa 450 leden (waarvan 80-90% student) een van de grootste studentenvoetbalverenigingen van het land. In het jaar 2012 – 2013 wordt er met 12 heren- en negen damesteams aan de KNVB competitie deelgenomen. De vereniging heeft geen eigen clubgebouw, maar is gehuisvest op sportpark Olympos dat eigendom is van de Universiteit Utrecht. De vereniging onderscheidt zich van een gewone voetbalvereniging, omdat er geen jeugdafdeling is. Verder bestaat het voltallige (deeltijd)bestuur uit gemotiveerde studenten die graag hun vrije tijd offeren om de club te leiden.

Net als een gewone sportvereniging heeft Odysseus '91 ook wel eens moeite om voor ieder team een geschikte trainer te vinden en blijkt ook het binnenhalen van sponsors geen eenvoudige opgave.

De studentensportvereniging is misschien wel een voorloper van de huidige schoolsportverenigingen die op sommige plaatsen in het basis- en voortgezet onderwijs wordt opgezet (scenario 1). Bovendien is de studentensportvereniging een goed voorbeeld van een sportactiviteit die voor en door studenten wordt georganiseerd. Het initiatief en de verantwoordelijkheid voor het organiseren van sportactiviteiten ligt bij de studenten zelf.

Doelgroep

Met uitzondering van het basisonderwijs zijn er weinig activiteiten gericht op een specifieke doelgroep. Juist onder specifieke doelgroepen (allochtone meisjes bijvoorbeeld) kan nog duidelijke verhoging van de sportdeelname worden bereikt.

Een vraaggericht aanbod kan mogelijk een betere afstemming op specifieke doelgroepen bewerkstelligen. Gebruikers (leerlingen) hebben dan zelf een stem in het kiezen en organiseren van de sportactiviteiten.

Doelstelling

De doelstellingen van de meeste schoolsportactiviteiten zijn erop gericht om leerlingen bekend te maken met een bepaalde sportactiviteit in de hoop daarmee de sportdeelname te bevorderen. Juist bij niet-sporters vormt een lage intrinsieke motivatie een drempel om blijvend aan sport deel te nemen.

Schoolsportactiviteiten met als doelstelling plezier beleven en het verbeteren van (specifieke) sportvaardigheid van deelnemers als waarde op zich (sport als doel) zou de intrinsieke motivatie van deelnemers kunnen beïnvloeden.

Duur

De meeste geïnventariseerde schoolsportactiviteiten zijn niet langdurig, maar worden op een of twee dagen in het schooljaar georganiseerd.

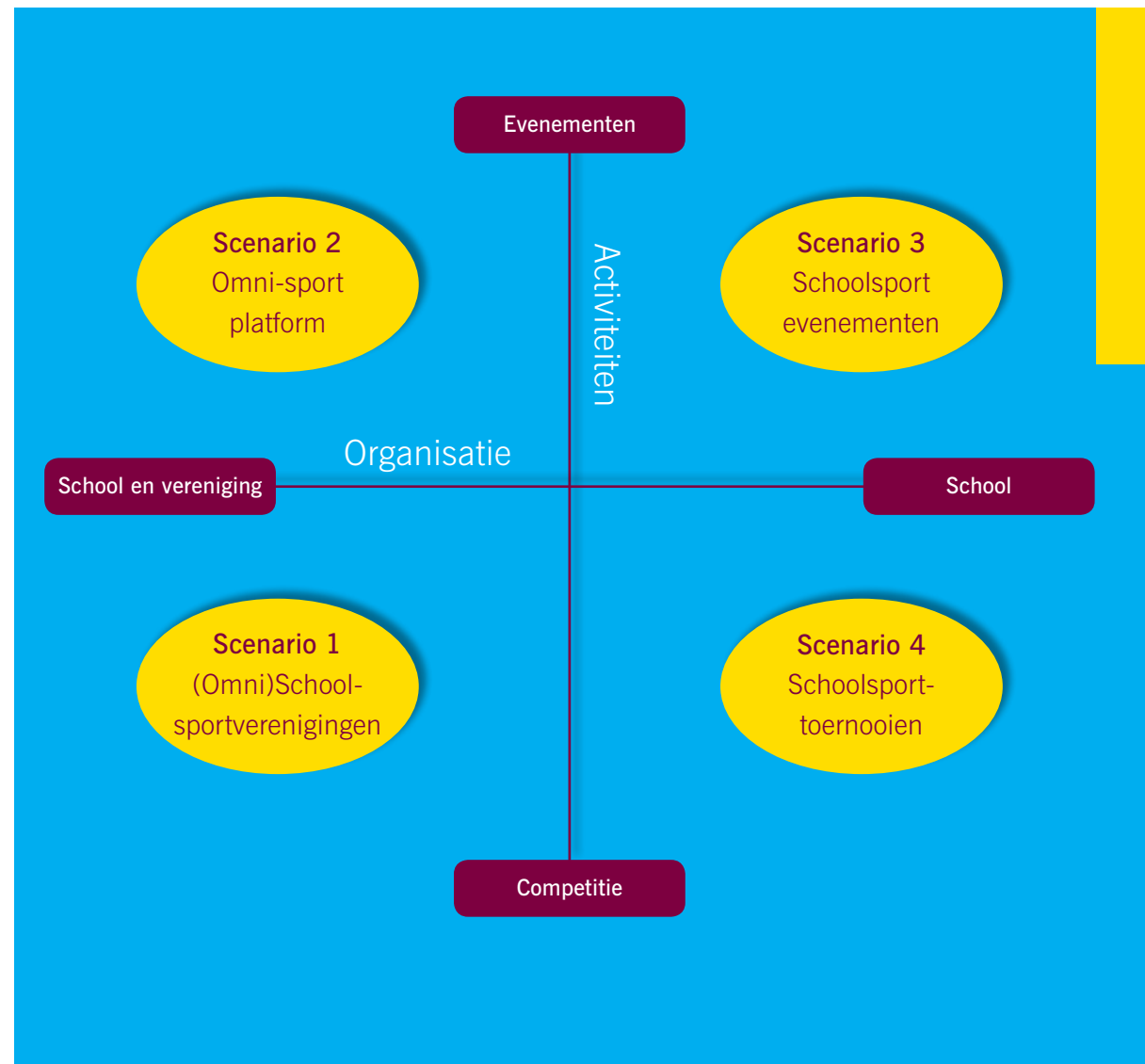
Door de duur en frequentie van schoolsportactiviteiten te vergroten kan de kans op duurzame sportdeelname verhoogd worden, bijvoorbeeld door deelname aan een toernooi of prestatietocht vooraf te laten gaan door een voorbereidingstraject op school.

Vier toekomstscenario's voor schoolsport

Op basis van de bevindingen van de analyse van organisatie- en activiteitskenmerken van schoolsportactiviteiten zijn vier toekomstscenario's voor schoolsport ontwikkeld. Interviews met experts op het gebied van schoolsport hebben gezorgd voor aanscherping van de scenario's. De vier toekomstscenario's zijn te plaatsen in een kwadrant van het in figuur 1 weergegeven schema met op de horizontale as het belangrijkste organisatiekenmerk en op de verticale as de duur van schoolsportactiviteiten. De organisatie kan volledig bij het onderwijs liggen of bij een samenwerkingsvorm tussen scholen en sportverenigingen. Het type sportactiviteit kan daarbij variëren van een langlopende competitievorm tot een sportactiviteit met een evenementachtig karakter waarbij deelname op zich en de beleving voorop staan.

Figuur 1.

Kwadrant van toekomstscenario's (ovalen) voor schoolsport geplaatst langs de assen van organisatie (horizontaal) en activiteit (verticaal)

In scenario één en twee wordt de schoolsport in samenwerking tussen de onderwijsinstelling en sportverenigingen of andere sportaanbieders georganiseerd. Echter, deze scenario's lopen uiteen voor wat betreft de type activiteiten die worden aangeboden. Scenario één is meer gericht op een structureel schoolsport aanbod van trainingen en wedstrijdvormen, terwijl in het tweede scenario een flexibel en gevarieerd aanbod van verschillende schoolsportactiviteiten centraal staat. In het derde en vierde scenario wordt schoolsport voornamelijk vanuit de onderwijsinstelling georganiseerd. De kern van de activiteiten ligt in scenario drie meer op deelnemen en het verbeteren van de eigen vaardigheid en prestaties dan op competitie en onderlinge strijd. Scenario vier is een duidelijke tegenhanger van scenario drie doordat de nadruk hier juist ligt op competitie, waarbij samenwerking tussen bestaande schoolsporttoernooien op lokaal en landelijk niveau wordt gestimuleerd om het aanbod in schoolsporttoernooien verder uit te breiden.

De vier scenario's beschrijven uiteenlopende varianten van schoolsport en sluiten elkaar niet uit. De kracht kan juist liggen in het combineren van de diverse scenario's waardoor verschillende interessegroepen kunnen worden bereikt. Deze scenario's dienen daarbij als uitgangspunt. Rekening houdend met het schooltype zouden met name de wensen van verschillende doelgroepen en de mogelijkheden in de schoolomgeving leidend moeten zijn bij het uitwerken van toekomstige schoolsportactiviteiten.

Landelijk platform schoolsport

Uitkomsten van dit onderzoek wijzen uit dat de samenwerking tussen (landelijke) schoolsportactiviteiten en tussen onderwijstypen en sportaanbieders verder verbeterd kunnen worden en dat er met name in het basis- en voortgezet onderwijs meer aandacht voor (landelijke) sturing en coördinatie zinnig is.

Er is momenteel vaak onduidelijkheid over welke organisatie de verantwoordelijkheid voor schoolsportactiviteiten draagt. Bestaande onderwijs- en sportinstanties willen weliswaar meewerken aan de organisatie van schoolsport, maar kunnen of willen niet de volledige verantwoordelijkheid dragen. Schoolsportactiviteiten vinden veelal plaats buiten school en bovenop het curriculum, waardoor scholen de verantwoordelijkheid niet volledig kunnen dragen. Ook de afstand tot de traditionele sportvereniging is vaak nog groot waardoor zowel sportbonden als verenigingen geen directe verantwoordelijkheid voelen. Een landelijke koepelorganisatie die als doel heeft schoolsport te faciliteren, zou een constructieve rol kunnen vervullen in het streven om schoolsport in de toekomst verder uit te bouwen. In het speciaal onderwijs zijn met het stimuleringsprogramma 'Special Heroes' positieve ervaringen opgedaan met een (landelijk) platform dat een netwerkfunctie en een coördinerende taak heeft.

Ook in Vlaanderen is er een landelijk platform dat gericht is op het faciliteren van schoolsport (Stichting Vlaamse Schoolsport). Daarnaast blijkt een dergelijke organisatie binnen het mbo (Platform Bewegen en Sport mbo) en binnen het hoger onderwijs (Studentensport Nederland) een positieve bijdrage te kunnen leveren aan het stimuleren van schoolsportactiviteiten. Bovendien zijn in de afgelopen jaren binnen gemeenten structurele samenwerkingsverbanden tussen sport en onderwijs gestimuleerd. (<http://www.sportlokaalsamen.nl/>) Echter, een overkoepelend platform met een netwerkfunctie die verschillende organisaties samenbrengt ontbreekt. Het platform dient nadrukkelijk geen uitvoerende functie te hebben. De keuze voor en organisatie van activiteiten ligt bij de school, docent of organisator die gebruik kunnen maken van de specifieke informatie over de behoeften en verwachtingen in een bepaalde context.

Een sterk landelijk opererend schoolsport platform lijkt een belangrijke schakel voor de verdere ontplooiing van schoolsport in Nederland.

Dit platform kan:

- Een actueel overzicht van schoolsportactiviteiten in Nederland bieden;
- Onderwijs-, sport- en overheidsinstellingen samenbrengen;
- Lokale partijen ondersteunen bij de organisatie van schoolsport;
- Eenduidige communicatie naar scholen en sportaanbieders verzorgen;
- Verbindingen met commerciële en maatschappelijke partijen vereenvoudigen.

In het verleden zijn er landelijke initiatieven geweest die als doel hadden schoolsport in Nederland meer op de kaart te zetten (Brouwer e.a., 2001). Deze initiatieven zijn gestrand omdat er lange tijd een gebrek aan visie,

bereidwilligheid en verantwoordelijkheid voor schoolsport was op landelijk niveau. Daarin komt het laatste decennium duidelijk verandering. Onder andere door het 'Platform Sport, Bewegen en Onderwijs' (i.o.v. VWS en OCW, 2008) is de laatste jaren sterk ingezet op lokale samenwerking tussen school en sport. Ook in het nieuwe 'Programma sport en bewegen in de buurt' wordt verder geïnvesteerd in die verbinding (VWS 2011). Buurtsportcoaches hebben op lokaal niveau een belangrijke intermediërende rol om partijen te verbinden (van der Werff e.a., 2012). Doordat de lokale structuur en 'awareness' voor schoolsport is versterkt, is de levensvatbaarheid van een landelijk platform schoolsport groter.

Literatuur

- Brouwer, B., Duijvestijn, P., Elling, A., Faber, K., Lucassen, J., Middelkamp, J., et al. (2001). *Chess het handboek : in 7 stappen naar betere jeugd sportplannen*. Arnhem: Stichting Jeugd in Beweging.
- Elling, A. (2007). *Het voordeel van thuis spelen : sociale betekenissen en in- en uitsluitingsmechanismen in sportloopbanen*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/ W.J.H. Mulier Instituut/ Universiteit van Tilburg.
- Elling, A. (2011). Geen zin in sport. in: Elling, A., Kemper, F. (2011). *'Het kost veel tijd en je wordt er moe van' : verklaringen voor sportdeelname en inzichten in de leefwereld van niet-sporters*. Nieuwegein/ 's-Hertogenbosch: Arko Sports Media/ W.J.H. Mulier Instituut.
- Késenne, S. (2011). Hebben niet-sporters te weinig geld of te weinig tijd? In A. Elling en F. Kemper (red.): *Het kost veel tijd en je wordt er moe van: Verklaringen voor sportdeelname en inzichten in de leefwereld van niet-sporters*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Lucassen, J., Mossel, G. van & Wisse, E. (2010) Jeugd: sport, bewegen en onderwijs. In: A. Tiessen-Raaphorst, et al. (red) Sport: een leven lang. Rapportage Sport 2010. Den Haag / 's-Hertogenbosch: Sociaal en Cultureel Planbureau / Mulier Instituut.
- NOC*NSF (2009). *Olympisch Plan 2028: Heel Nederland naar Olympisch niveau*. Arnhem: NOC*NSF.
- OCW. (2012). *Sport, bewegen en een gezonde leefstijl in en rond het onderwijs*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Pot, J. N., & Hilvoorde, I. v. (2011). *Zaalvoetbal in de wijk: onderzoek naar de effecten van de KNVB basisscholen zaalvoetbalcompetitie in Zeeburg*. Zwolle: Windesheim.
- VWS (2011). *Programma sport en bewegen in de buurt*. Den Haag: VWS.
- VWS en OCW (2008). *Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs*. Den Haag: Ministerie van VWS.
- Werff, van der, H., Wisse, E. Stuij, M. (2012) *Sport en onderwijs verbonden : kwalitatief verdiepend onderzoek naar succesfactoren in de samenwerking tussen sportverenigingen en scholen*. Utrecht: Mulier Instituut.

Bezoekadres Mulier Instituut

Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht

Postadres Mulier Instituut

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht

T +31 (0)30 721 02 20

info@mulierinstituut.nl

www.mulierinstituut.nl

Fotografie Ineke Dijkstra

© Mulier Instituut | Utrecht, oktober 2012